

STUDENCI KUJAWSKO-POMORSKIEJ SZKOŁY WYŻSZEJ W BYDGOSZCZY W CZASIE PANDEMII SARS-COV-2

ks. dr Mirosław Wierzbicki SDB

*Kujawsko-Pomorska Szkoła Wyższa w Bydgoszczy
e-mail: m.wierzbicki@kpsw.edu.pl, ORCID: 0000-0002-1923-3555*

Streszczenie: Pandemia COVID-19 mająca miejsce w latach 2020–2022 stała się niespodziewanym problemem dotyczącym zdrowia publicznego w Polsce i na całym świecie. Pojawiły się restrykcje pandemiczne wprowadzające chociażby zdalne nauczanie w szkołach i uczelniach. Zdalna metoda nauczania nie należała do nowości, ale na taką skalę jaką ją stosowano była dużym wezwaniem skłaniającym do poważnych refleksji nad kształceniem na uczelniach wyższych. Niniejsze studium jest analizą badań dokonanych wśród studentów Kujawsko-Pomorskiej Szkoły Wyższej w Bydgoszczy. Wnioski z badań dotyczą napotykanym problemów w trakcie procesu nauczania, korzyści, zalet i wad oraz metod kształcenia. Przedstawiono problematykę odpowiedniego rozwoju kulturowego podczas pandemii, relacji między studentami i wykładowcami, czy przygotowania wykładowców do innego modelu nauczania. Przesłanie badań odnosi się do stron pozytywnych, ale ukazuje też mankamenty obecnego systemu edukacji na uczelniach co skłania do dyskusji na temat kształcenia w perspektywie „dzisiaj”, „jutro” i „pojutrze”.

Słowa kluczowe: pandemia, COVID-19, uniwersytet, kształcenie zdalne, edukacja przyszłości.

1. Nauczanie w dobie pandemii COVID-19

Chcąc odnieść się do okresu naznaczonego pandemią Covid-19 w Polsce warto spojrzeć na szkolnictwo wyższe z perspektywy jego różnorodności. Już w historii starożytnej Grecji kształcenie odbywało się w rozmowach filozofów z uczniami [Prellezo, 1992, s. 61; Genovesi 1992, s. 30]. Ich debaty odbywały się na dowolne tematy, w dowolnym miejscu. Inaczej postrzegano kształcenie w starożytnym Rzymie gdzie określano je, jako proces nauczania młodzieży. W dużym uproszczeniu można powiedzieć, że „o ile w Grecji rozwijała się sztuka, o tyle w Rzymie polityka. Podczas gdy w Grecji uprawiano filozofię, w Rzymie liczyło się praktyczne działanie” [Litak 2009, s. 37].

A jak dziś wygląda kształcenie na uczelniach wyższych? Czy w rzeczywistości pandemicznej lub postpandemicznej uczelnia jest kształcą studentów adekwatnie do rozwoju kulturowego i społecznego. Czy jest instytucją nauczającą, oświatową i wychowawczą, mającą konkretny kierunek, który przygotowuje studentów do efektywnej pracy na rzecz ojczyzny, Europy i świata?

Mówiąc o nauczaniu warto szerzej spojrzeć na ten proces. Istnieją przecież współczesne dokumenty o charakterze międzynarodowym, które dzięki działaniom wspólnotowym mają moc nie tylko deklaracyjną ale i wychowawczą. Zauważamy że w ostatnich dziesięcioleciach wiele z tych dokumentów koncentrowało się na problemie kształcenia osób [Werning, Lutje-Klose 2009, s. 9]. Warto zatem odnieść do kilku raportów edukacyjnych o zasięgu globalnym, które powstały za sprawą UNESCO, Rady Europy czy Klubu Rzymskiego¹. Mamy tu na myśli raport Faure'a, *Możliwe warianty europejskiej edukacji w przyszłości* [Learning to be. The Word of education today on tommorrow], który mocno wpłynął na myśl pedagogiczną, a także na praktyczne kształcenie na poziomie szkół oraz uczelni. Miał on istotne wpływy na idee przewodnie i na zasady reform w szkolnictwie. Przykładem może być idea uczenia się przez całe życie (*life long learning*) jako warunek ludzkiej egzystencji. Ale także ważną wskazówką w tym raporcie było: „uczyć się, aby być” – włączając w to zasadę demokratyczności tzn. powszechności, ciągłości czy elastyczności kształcenia (Edgar Faure). Natomiast o kierunku społeczeństwa wychowującego, idei uczenia się współżycia z innymi lub też uczenia się, aby wiedzieć szedł Jacques Delors w swoim raporcie pt. *Edukacja jest w nim ukryty skarb* [L'education: Un trésor est caché dedans] [Delors 1997]. „Klub Rzymski” natomiast wskazał światu edukacji idee uczenia się antycypującego oraz innowacyjnego. Trzeba zaznaczyć, że pośród tych raportów na kwestię kształcenia duży wpływ miał raport Delorsa, który wnosił zalecenia, aby podnosić rangę wychowania przed i wczesnoszkolnego, weryfikować sprawowane przez szkołę średnią funkcje, prowadzić walkę z niepowodzeniami szkolnymi, łączyć naukę szkolną z szeroko rozumianą pracą. W raporcie tym dążyło się również do tego, aby uczelnie wyższe i uniwersytety rozszerzały ofertę świadczonych usług. Podkreślano jednocześnie konieczność reform, które miałyby być całościowe i długoterminowe.

Przestawione idee raportów wprowadzają nas do sedna tematu tzn. spojrzenia oczami studentów na kształcenie w czasie pandemii. W tym momencie warto zapytać się, czy pandemia rzeczywiście przyniosła nam „rewolucję w kształceniu”? A może

¹ Pierwszy z raportów, który przedstawiamy tj. raport Faure'a odniósł się do ważnej kwestii szkolnej, czyli uczenia się – *Uczyć się, aby być* (*Learnig to be* – 1972 r.; trzy lata później pojawiło się polskie tłumaczenie). W tym samym roku opublikowano inny raport *Możliwe warianty europejskiej edukacji w przyszłości. Projekt I: przygotować człowieka do życia w XXI wieku* (*Possible Futures of European Education. Project I: Educating Man for the 21th Century*, 1972). Natomiast w roku 1979 powstał jeszcze inny raport tym razem wydrukowany przez Klub Rzymski, zatytułowany *No limits to learning* (tł. *Uczyć się bez granic. Jak zewrzeć lukę ludzką*, 1982). Jeszcze jeden raport chyba najbardziej znany to raport Jacquesa Delorsa *Edukacja jest w nim ukryty skarb* – 1998 (*L'education: Un trésor est caché dedans*).

wskazała na potrzebę stworzenia kanonu podstawowych zmian czy koncepcji nowości w „świecie akademickim”? I wreszcie może uda się wskazać rekomendacje, które pozwolą dobrze odrobić lekcję zatytułowaną „brak odporności na zmiany”. Wszystkie te pytania stają się wyzwaniem wprowadzającym do kształcenia akademickiego, w którym nie można pominąć dziedzin takich jak komunikacja (przemiany interakcji międzyludzkich przedmiotowe i partnerskie stosunki), diagnostyka (w sensie analizy wszystkich zmiennych współwyznaczających efekty procesu dydaktyczno-wychowawczego); projekty (konstruktywność), i realizacja (planowanie, kierowanie i ewaluacja procesu kształcenia).

Trzeba zwracać uwagę na konieczność „uczenia się zmiany”, która prowadzi do spotkania z wyzwaniami cywilizacyjnymi współczesnego świata. Konkretnie o takich wyzwaniach mówi się na przykład w dokumencie *Edukacja w Europie: różne systemy kształcenia i szkolenia – wspólne cele do 2010 roku*, w którym czytamy: [...] „należy przede wszystkim zwrócić uwagę na grupy i osoby znajdujące się w mniej korzystnej sytuacji w szczególności niepełnosprawne i mające trudności w nauce, na obszarach wiejskich i w miejscach odległych od dużych ośrodków miejskich oraz na te osoby, którym trudno jest godzić pracę zawodową z obowiązkami rodzinnymi. Jeśli duży odsetek osób przedwcześnie przerywa naukę, oznacza to niepowetowane straty nie tylko dla samych zainteresowanych, ale także dla społeczeństwa i całej gospodarki. W konkurencyjnym środowisku – w dobie wiedzy – nie można pozwolić sobie na takie straty, bowiem powodzenie jednostek, przedsiębiorstw i całych narodów zależeć będzie od osiągnięcia jak najwyższego poziomu kwalifikacji przez znaczną część społeczeństwa. Przed edukacją staje więc wyzwanie rozbudzenia aktywności obywatelskiej, wyrównania szans oraz integrowania społeczeństwa”².

Odnosząc się do tej wypowiedzi warto wskazać, że każde z państw świata w autonomiczny sposób poszukuje drogi realizacji celów kształcenia, również w sytuacji pandemicznej jaką pokazał nam Covid-19. W dobie pandemii należało więc podkreślić i założyć, że jeśli edukacja ma dotrzymywać kroku potrzebom rozwoju gospodarczego, technologicznego i społeczno-kulturowego, musi być organizowana holistycznie, czyli od najmłodszych lat życia po działalność edukacyjną osób dorosłych, podejmujących studia rozszerzające kompetencje w późniejszym wieku. Przy tym należy uwzględnić zróżnicowane możliwości poznawcze i potrzeby różnorodnych grup wiekowych zachowując koncepcję „edukacji kontynuacyjnej”. Edukacja akademicka powinna więc być priorytetem o charakterze strategicznym, realizowanym we współpracy państwa z instytucjami edukacyjnymi, nauczycielami akademickimi, studentami, biznesem oraz organizacjami pozarządowymi. Dlatego koniecznością jest, aby współpraca ta była wyłączona ze sporów politycznych i stała się zjednoczonym projektem modernizacyjnym w skali całego kraju [Czapliński 2020, s. 34].

² Komisja Europejska, Dyktoriał Generalny ds. Edukacji i Kultury, *Edukacja w Europie: różne systemy kształcenia i szkolenia – wspólne cele do 2010 roku*, przeł. E. Kolanowska, Luksemburg: Biuro Urzędowych Publikacji Wspólnot Europejskich 2002, s. 2.

2. „Lekcje dla szkolnictwa wyższego” wynikające z pandemii

Z analiz naukowych wynika, że pandemia COVID-19 dość dotkliwie ukazała małą odporność, a nawet nieprzygotowanie na nieoczekiwane wydarzenia, które dotknęły również edukacji [Czapliński 2020, s. 34]. Dlatego podejmując różne działania, nie powinniśmy pominąć dążenia do zapewnienia odporności na okoliczności nadzwyczajne. Stąd potrzebnym filarem wzmacniania odporności systemu akademickiego winna być świadomość wzrastającej niepewności, ograniczenia przewidywalności czy ciągłych zmian. Pandemia, zatem wskazała nam pierwszą lekcję, czyli konieczność nastawienia się na zmiany, których w wielu miejscach zabrakło. Druga lekcja organizacyjna to posiadanie i rozwijanie potencjału drzemiącego w nowoczesnej technologii, materiałach, filmach instruktażowych, ekspertach. Czas pandemii pokazał też nierówności w posiadaniu i dostępie do wymienionych zasobów. Kolejna trzecia lekcja to otwarcie się na elastyczność, czyli perspektywa ewoluowania instytucji, zmiana ich funkcji, dostosowanie do zmieniających się warunków oraz szybkie znajdowanie alternatywnych sposobów działania [Czapliński 2020, s. 45–46]. Czwarta lekcja odporności akademickiej wskazuje natomiast na zdolność do włączania i integrowania wszystkich podmiotów uczestniczących w procesach dydaktyczno-wychowawczych [Czapliński 2020, s. 55]. Ważna jest w tym kontekście możliwość budowania wspólnoty celów, wykorzystywania wiedzy, kompetencji grup i jednostek. Dlatego wskazane jest tworzenie sieci społecznych, służących do przekazywania i odbierania informacji, wymiany doświadczeń, ale także tworzenia systemów wsparcia. Kształcenie więc na poziomie akademickim powinno być jednym z priorytetów o charakterze strategicznym, z którego rodziłaby się potrzeba włączenia do dyskusji i działań wszystkich podmiotów zainteresowanych przyszłością naszego kraju. Dlatego współczesne uczelnie powinny mieć swoją autonomię w tworzeniu programu działania, które uwzględniałby ogólne ramy programowe, ale również własną specyfikę i priorytety regionu czy kultury. Autonomia ta powinna opierać się na kreatywności i innowacyjności nauczycieli oraz studentów.

Okazuje się, że w Polsce część podmiotów systemu edukacji posiadała taką zdolność. Szybko powstawały nowe pomysły edukacyjne, chociażby tworzono platformy z materiałami edukacyjnymi (www.lekcjewsieci.pl) czy projekty np. „Zaproś mnie na swoją lekcję”. Dzięki takim projektom wiele lekcji online prowadzili naukowcy, dziennikarze czy nauczyciele udzielający się na wirtualnych lekcjach. Bardzo pozytywnie obierano dzielenie się swoimi pasjami, dobrymi praktykami kształcenia i wychowania. Powstawały też wspólne projekty hybrydowe budowane na mini projektach i rozwijaniu kompetencji w oparciu o podstawę programową w domowych warunkach. Pojawiły się również przeróżne rozwiązania i pomysły na wprowadzanie nowych metod nauczania i uczenia się [Czapliński 2020, s. 55–56].

Wydaje się, że istotnym elementem koncepcji zmiany paradygmatu nauczania może być przedstawienie priorytetu nauczania przez doświadczanie, stawianie pytań, poszukiwanie, rozwiązywanie, wyjaśnianie przyczyn zjawisk, szukanie powiązań

między faktami. Zauważa się, że praktykowany w Polsce system edukacji opierał się o model transmisyjny, który pobudza myślenie naśladowcze i mechaniczne. Natomiast o wiele kreatywniejszy jest model relacyjny pobudzający rozwój myślenia refleksyjnego i twórczego bazujące na wyobraźni. Takie myślenie ułatwia podejmowanie działań wyprzedzających i aktywne kształtowanie rzeczywistości. Upowszechnienie tego modelu lepiej wspomaga dzisiejsze społeczeństwo w systemowej adaptacji i transformacji, co może stać się ważnym aspektem w sytuacjach nieprzewidywalności i zmienności otoczenia akademickiego. Ponadto ważnym elementem w tym modelu jest przygotowanie nauczycielskie, które polega głównie na pogłębianiu wiedzy z danej specjalności czy dziedziny. Ciągle brakuje w nim elementów składających się na relacyjny model kształcenia, czyli modelowania osobowości przyszłych nauczycieli, którzy mają być przewodnikami studentów stymulując ich rozwój.

Jeżeli edukacja akademicka ma odpowiadać nowym potrzebom wynikającym z niespodziewanych sytuacji tj. pandemia, czy też rozwoju technologicznego, procesów globalizacji, zmian w kulturze i funkcjonowaniu społeczeństw, to powinna być stworzona spójna koncepcja odpowiadająca na zagadnienie czym jest dziś edukowanie i kształcenie na poziomie akademickim? Koncepcja ta winna być społecznie uzgodniona z przedstawicielami władz oświatowych, uczelni wyższych, samorządów oraz organizacji społecznych, bo uniwersytety nie są w stanie stworzyć strategii uniwersalnej, która zbyt szybko się dezaktualizuje. Zatem dużego znaczenia nabierają kompetencje mające zdolność przekształcania informacji w wiedzę naukową zastosowaną w rozwiązywaniu problemów społecznych.

3. Sytuacja pandemiczna na uczelniach – wprowadzenie do badań

Pojawienie się pandemii koronawirusa (COVID-19) w latach 2020–2022 okazało się poważnym problemem powodującym wzrost niepewności, strachu, ale też okres ten prowokował świat nauki do poszukiwania rozwiązań w aspekcie kształcenia, sposobów dostosowania się i funkcjonowania uczelni wyższych [Duszyński 2020, s. 44]. Wielu uczonych zastanawiało się nad problemami zagrożeń epidemicznych i ich wpływowi na codzienne życie. Zastanawiano się również nad sposobami radzenia sobie ze stresem, utrzymywaniem dystansu społecznego czy podporządkowywaniem się wymogom sanitarno-epidemicznym [Czapliński 2020, s. 15–16]. Powstało na ten temat wiele publikacji naukowych dzięki, którym możliwe jest komentowanie pandemii i jej wpływu na system kształcenia na uczelniach wyższych [Duszyński 2020, s. 45–58].

Celem niniejszej publikacji jest jednocześnie dołączenie się do innych działań naukowych i przeprowadzonych badań, po to, aby ukazać lokalne spojrzenie studentów z Kujawsko-Pomorskiej Szkoły Wyższej na stosowane metody nauczania i ich wpływ na jakość kształcenia. W badaniach zapytano respondentów o ocenę

wprowadzonych nowych metod i form nauczania, o korzyści, zalety oraz trudności związane problemami w trakcie procesu kształcenia. Dobrym odniesieniem stawały się też wskazania rekomendowanych działań przez Ministerstwo Edukacji Narodowej [Ministerstwo Edukacji Narodowej 2020]. Przywołane zagadnienia mogły uświadomić, że działania akademickie w okresie pandemii Covid-19 nie mogą być doraźne, ale powinny uwzględniać szerszy kontekst. W badaniach i ich wynikach zauważa się strony pozytywne, ale również mankamenty, które prowokują do głębszej refleksji i dyskusji w perspektywie „dzisiaj”, „jutro” i „pojutrze”, do czego wzywają dokumenty MeiN [Ministerstwo Edukacji Narodowej 2020]. Są to orientacje, które wzajemnie się uzupełniają i są od siebie zależne przede wszystkim w kontekście szkolnictwa wyższego, aby odpowiadać nowym, nie rozpoznanym potrzebom, odnoszącym się do szybkiego rozwoju technologicznego, zmian w kulturze, religijności i w funkcjonowaniu uczelni wyższych. Dlatego troska o szkolnictwo wyższe powinna być jednym z priorytetów o charakterze strategicznym dla nauki i kultury regionu Kujawsko-Pomorskiego.

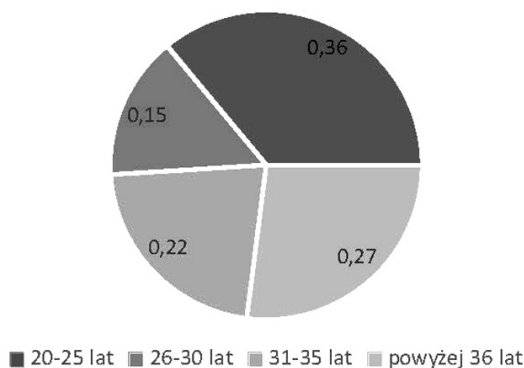
W prezentowanym badaniu udział wzięli studenci, którzy uczestniczyli w procesie kształcenia w ciągu trwania pandemii. Wydaje się, że po roku pandemii mogli oni właściwiej odpowiadać na zadawane im pytania dotyczące organizacji i metod kształcenia, wyników i przygotowania wykładowców. Zadawane pytania miały jednocześnie charakter kulturowy, dotyczyły bowiem relacji między studentami i wykładowcami. Tematem, który wchodził w aspekt współczesnej kultury, była też religia i postrzeganie istnienia Boga w trudnym okresie pandemicznym.

4. Charakterystyka badanej grupy studenckiej

Badanie zostało przeprowadzone za pomocą anonimowej ankiety, którą przesłano do respondentów z wykorzystaniem formularzy Google w maju 2021 roku. W badaniu wzięło udział 267 respondentów, którzy kompletnie wypełnili kwestionariusze. Pochodzili oni przede wszystkim z Bydgoszczy i okolic. Do omawianej grupy badanych zaliczamy studentów kierunków: pedagogika, pielęgniarstwo, ekonomia, budownictwo i prawo. Ogólna grupa respondentów stanowiła ponad 10% studentów uczelni. Wśród respondentów przeważały kobiety (82,8%), mężczyźni natomiast stanowili 17,2% ankietowanych. Większość odpowiadających to studenci studiujący w cyklu niestacjonarnym (93,6%).

Wydaje się, że istotną informacją w niniejszych badaniach jest też wiek studentów, który przedstawia wykres 1.

W prezentowanej populacji największą grupę stanowili słuchacze w wieku 20–25 lat (35,7%). Następnie pod względem liczebności byli studenci powyżej 36 lat (26,6%), a trzecią grupą byli badani w wieku 31–35 lat (22,4%). Najmniejszą grupę stanowili studenci pomiędzy 26–30 rokiem życia (15,3%). Szczegółowe rozbitcie badanych na grupy wiekowe pozwoliło na bardziej wnikliwą analizę udzielanych odpowiedzi.

Wykres 1. Wiek studentów.

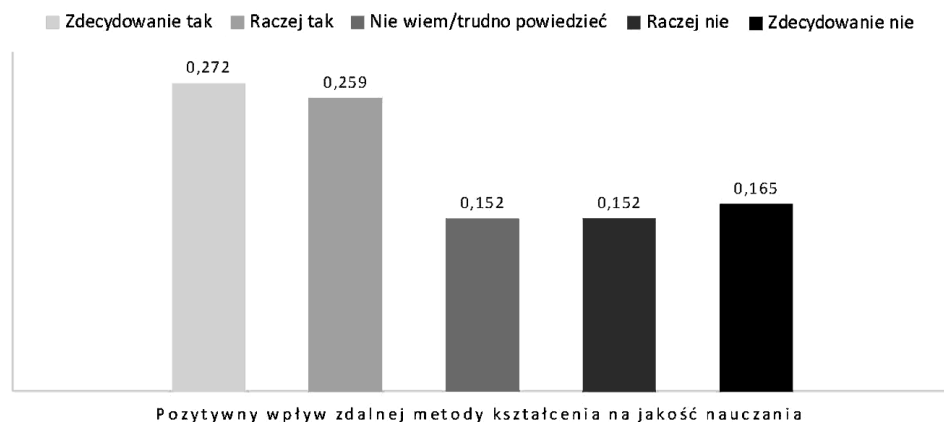
Źródło: badania własne.

5. Wyniki badań

5.1. Ocena zdalnej metody nauczania

Odniesienie się studentów do zdalnej metody kształcenia w okresie pandemii miało różnorodny wymiar. Na przedstawionym wykresie widać, iż głosy respondentów są podzielone i nie ma jednoznacznych odpowiedzi.

5.1.1. Jakość zdalnego nauczania

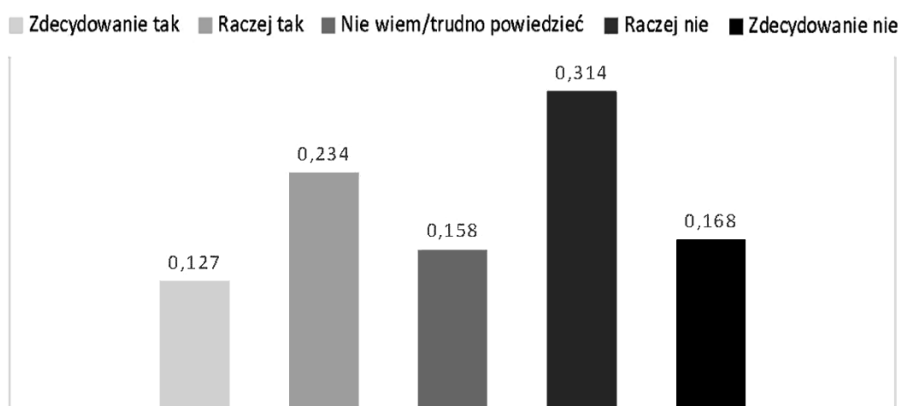
Wykres 2. Wpływ zdalnej metody kształcenia na jakość nauczania.

Źródło: badania własne.

Zdalną metodę kształcenia pozytywnie oceniło 53% badanych (odpowiedzi: tak i raczej tak), natomiast zdecydowanie ją odrzuciło 17%. Biorąc pod uwagę

ogólne opinie o zdalnym nauczaniu, tak pozytywny wynik można tłumaczyć tym, że większość studentów to osoby kształcące się w cyklu niestacjonarnym (94%). Wydaje się, że taki model kształcenia mógł znacznie ułatwić im pogodzenie pracy z nauką. Można też domniemywać, że w przypadku studentów kształcących się w trybie stacjonarnym wyniki mogłyby przedstawiać inne wartości, dlatego wskazane byłoby dokonanie paralelnych badań na uczelniach o takim trybie kształcenia. Aby uwzględnić ten wniosek należałoby w najbliższym czasie wykonać takie badania. Wówczas porównanie wyników wpłynęłoby dokonanie obiektywnego porównania wyników badań.

Wykres 3. Okres pandemii spowodował na uczelni ograniczenie przepływu swobodnej myśli.

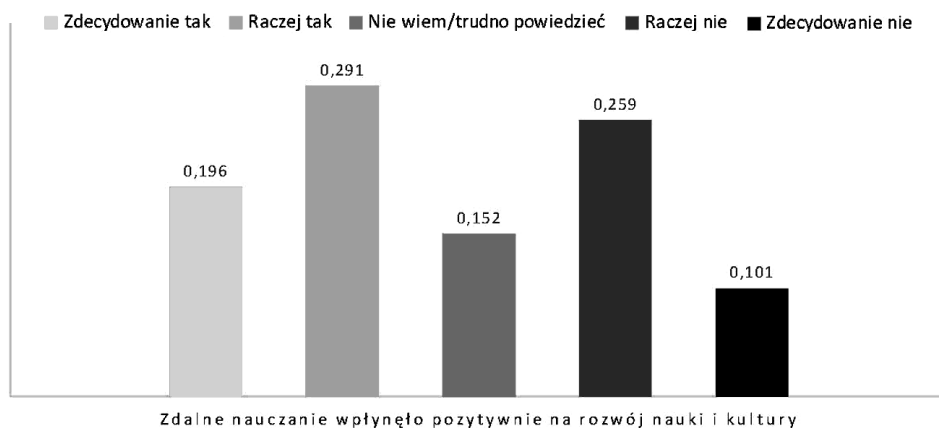


Okres pandemii spowodował ograniczenie przepływu swobodnej myśli na uczelni

Źródło: badania własne.

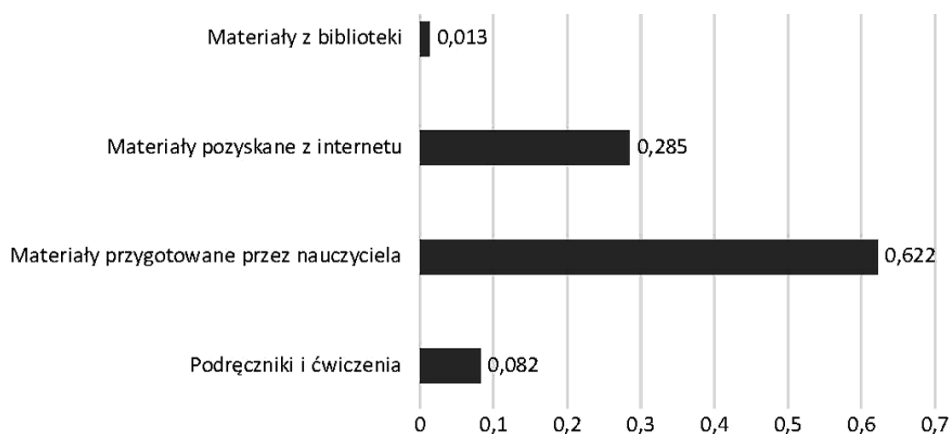
Badając studentów, zastanawiano się, czy sytuacja pandemiczna powodowała ograniczenia przepływu swobodnej myśli i kultury na uczelni? Taką tezę potwierdziło 36% respondentów. Spośród wszystkich odpowiadających blisko połowa (48%) zaprzeczyła takiemu stanowi rzeczy. Wobec uzyskanych wyników wydaje się, że studenci mieli wiele trudności na początku pandemii, z czasem jednak, poznając nowe metody nauczania, przyzwyczaili się do nich, stwierdzając, że przepływ myśli naukowej i kultury na uczelni dokonywał się w miarę swobodnie. Taki stan potwierdziło również Ministerstwo Edukacji Narodowej, przygotowując uczelniom rekomendacje dla przeprowadzenia zajęć, które według prawodawcy mogą być prowadzone z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość na wszystkich kierunkach studiów i poziomach kształcenia [Ministerstwo Edukacji Narodowej 2020].

W badaniach zapytano studentów, czy zdalne nauczanie wpłynęło pozytywnie na rozwój kultury i nauki na uczelni? W tym przypadku prawie połowa odpowiadała twierdząco lub „raczej tak” (49%).

Wykres 4. Zdalne nauczanie wpłynęło pozytywnie na rozwój nauki i kultury.

Źródło: badania własne.

5.1.2. Materiały, z których korzystali studenci

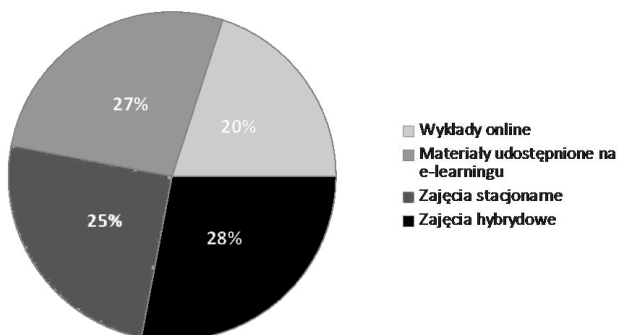
Wykres 5. Materiały, z których studenci korzystali w czasie zdalnego nauczania.

Źródło: badania własne.

W czasie pandemii studenci w przeważającej większości korzystali z materiałów przygotowanych przez wykładowców (62%) i pozyskanych z Internetu (29%). Trzeba podkreślić, że Internet jest ogromną bazą wiedzy, a jego oferta jest dostępna dla każdego o każdej porze. Jest to także pole wymiany myśli oraz obszar, w którym osoba może wyrażać siebie, swoje myśli i dzielić się nimi [Grodner 2020, s. 134]. Może właśnie dlatego studenci bardzo mało korzystali z biblioteki i książek (1%) oraz innych publikacji (8%). Odpowiedzi te współbrzmia z ograniczeniem swobody wychodzenia z domu i bezpośrednich relacji interpersonalnych. Taka sytuacja motywowała wykładowców do przygotowywania materiałów dla konkretnej grupy studentów czy wskazywania konkretnych stron internetowych.

5.1.3. Metody zajęć ze studentami

Wykres 6. Formy zajęć preferowane przez studentów na uczelni.

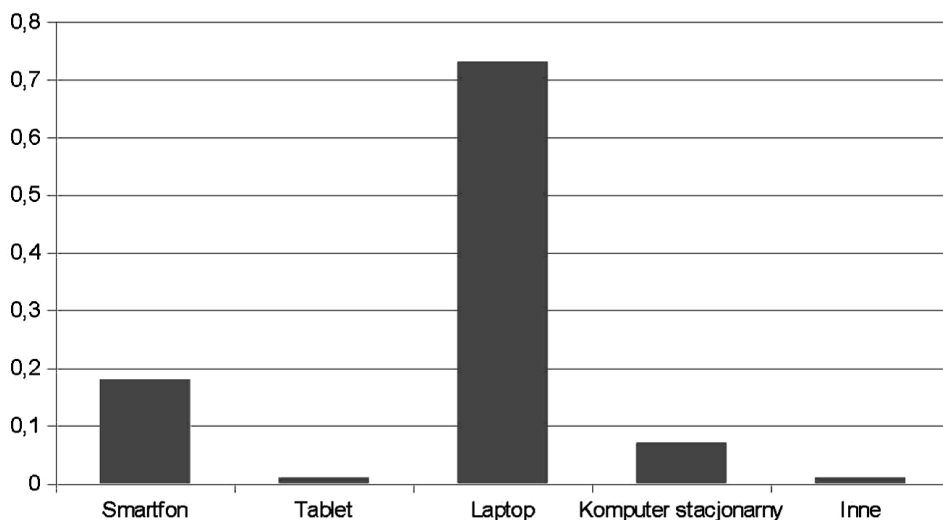


Źródło: Badania własne.

Interesującymi są odpowiedzi odnoszące się do metod pracy ze studentami. Respondenci mieli do wyboru 4 formy: wykłady online, korzystanie z materiałów udostępnionych na e-learningu, formę stacjonarną i hybrydową. Okazuje się, że odpowiedzi były zbliżone do siebie, jedynie lekko odbiegają od nich wykłady online, które zaznaczyło 20% ankietowanych. Z przeprowadzonych badań wynika, że nie ma najbardziej preferowanej formy zajęć.

5.1.4. Urządzenia elektroniczne wykorzystywane najczęściej podczas nauki zdalnej

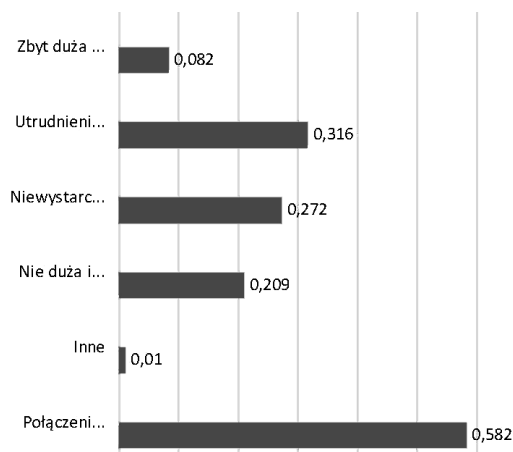
Wykres 7. Urządzenia elektroniczne, z których korzysta się najczęściej podczas nauki zdalnej.



Źródło: badania własne.

Narzędziami najczęściej używanymi przez studentów są laptopy. Na przykładzie otrzymanych wyników wydaje się, że komputer stacjonarny przechodzi do historii, bo korzysta z niego jedynie 7% badanych. Korzystanie z urządzeń mobilnych jest doceniane przez studentów ze względu na niewielkie rozmiary, dobrą jakość wizji oraz możliwość korzystania z różnych programów czy komunikatorów. Zastanawiające jest przy tym, że z tabletów korzysta jedynie 1% studentów, mimo iż posiadają te same cechy co laptopy i smartfony [Grodner 2020, s. 131].

Wykres 8. Trudności i wyzwania dla studentów podczas zdalnego nauczania.



Źródło: badania własne.

Nauczanie zdalne przynosiło wiele problemów, z którymi musieli zmierzyć się studenci. Każdy respondent mógł wybrać nie więcej niż 3 odpowiedzi spośród wielu. Największa liczba ankietowanych miała kłopoty z połączeniem internetowym. Około 1/3 respondentów wskazała na trudności w skupieniu się podczas zajęć. Kolejny problem podkreślany przez respondentów to niewystarczający przekaz informacji. Zauważono też zmniejszoną ilość czasu, jaki wykładowcy mogli przeznaczyć dla każdego studenta. Natomiast tylko 8% odpowiadających stwierdziło, że na zajęciach była zbyt duża liczba osób. Na inne trudności w kształceniu zdalnym wskazało niewiele osób (1%).

5.2. Relacje pomiędzy wykładowcami i studentami

Podczas każdych zajęć istotne są też relacje pomiędzy studentami a wykładowcami. Zapytano więc respondentów, jak oceniali te relacje w skali od 1 do 10.

Wyniki badań wskazują, że w skali od 1 do 6, czyli słabe relacje, zaznaczyło 22,9% ankietowanych. Na dobre i bardzo dobre relacje wskazało 71,1% ankietowanych. Jest to wysoki wynik, biorąc pod uwagę, że jednak izolacja i odosobnienie były trudne zarówno dla studentów, jak i wykładowców.

Tabela 1. Relacje pomiędzy wykładowcami i studentami.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Relacje z wykładowcami	1,3%	0,6%	3,8%	3,2%	7%	7%	11,5%	17,8%	15,3%	32,5%
Relacje ze studentami	3,2%	0,6%	3,8%	0,6%	7,6%	5,7%	5,3%	7,6%	12,7%	52,9%

Źródło: badania własne.

Ważne są też relacje pomiędzy studentami oraz ich współpraca w grupie, w której dana osoba studiuje. Z analizy wyników można wnioskować, że tylko 8,2% respondentów bardzo słabo oceniło te relacje, natomiast aż 73,2% powiedziało, że są one dobre (20,3%) i bardzo dobre (52,9%). Zastanawia tak wysoki wynik w przypadku dobrych i bardzo dobrych relacji w okresie izolacji i zdalnego nauczania. Wydaje się, że studenci, wypowiadając się na temat relacji, mieli na myśli kontakty za pomocą komunikatorów, które w czasie pandemii były powszechnie stosowane.

5.3. Korzyści ze zdalnego nauczania

Analizując metodę nauczania zdalnego na uczelniach, warto spojrzeć na korzyści, jakie ona może czy mogłaby przynieść studentom. Dlatego zapytano o korzyści w rozwoju naukowym i kulturowym, płynące z metody zdalnej jako alternatywy w kształceniu oraz zapytano respondentów o ich opinię poddano refleksji, czy po takim nauczaniu będzie można znaleźć pracę podobnie jak przy kształceniu stacjonarnym.

Tabela 2. Korzyści z nauczania zdalnego w rozwoju naukowym, zawodowym i metodologicznym.

	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Nie wiem/nie mam zdania	Raczej nie	Zdecydowanie nie
Korzyści dla rozwoju naukowego i kulturowego studentów	29,2%	23,4%	23,4%	8,2%	15,8%
Zdalne nauczanie jako metoda uzupełniająca w kształceniu	48,1%	24,1%	9,5%	10,7 %	7,6%
Możliwość znalezienia pracy po zdalnym nauczaniu	35,4%	24,1%	27,8%	7%	5,7%

Źródło: badania własne.

Ponad połowa respondentów (52,6%) zauważa korzyści dla rozwoju naukowego i kulturowego płynące ze zdalnego nauczania. Pozostali badani twierdzą, że takie nauczanie nie przyniesie korzyści, albo nie mają zdania na ten temat (20,9%).

W okresie, kiedy były przeprowadzane badania, metodę zdalnego nauczania stosowano od roku. Zapytano więc studentów, czy według nich spełnia ona rolę pomocniczą, uzupełniającą dla tradycyjnej formy kształcenia? Odpowiedzi były bardziej jednoznaczne niż przy innych pytaniach, bowiem ponad 72% procent opowiedziało twierdząco, a tylko 18,3% było przeciwnego zdania.

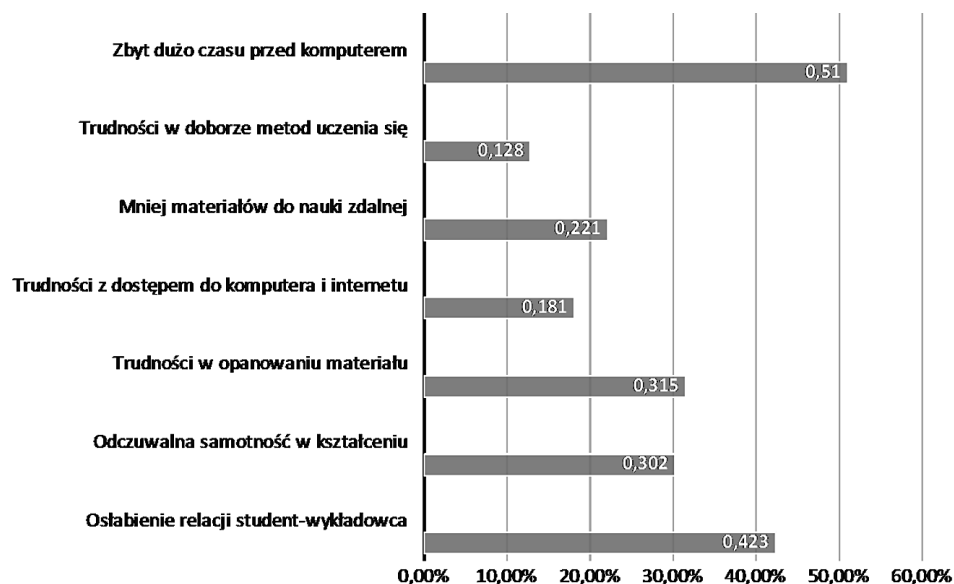
Wartość nauczania została również podkreślona w perspektywie znalezienia pracy, która w dobie pandemii, niepewności i redukcji etatów była istotnym elementem rekrutacyjnym. Znaczna większość badanych (59, 5%) była zdania, że studia zdalne nie spowodują żadnych trudności w znalezieniu pracy i zdobyciu zatrudnienia, a tylko 12,7% było innego zdania.

5.4. Wady i zalety nauczania zdalnego

W każdym nauczaniu i metodzie kształcenia można znaleźć wady i zalety, które mogą być podstawą do stworzenia spójnej koncepcji odpowiadającej na pytania, czym jest edukowanie i kształcenie. Dobrze jest, gdy taka koncepcja jest społecznie uzgodniona przez władze oświatowe, uczelnie wyższe, samorządy oraz inne organizacje społeczne [Czapliński 2020, s. 17].

5.4.1. Wady zdalnego nauczania

Wykres 9. Wady zdalnego nauczania.



Źródło: badania własne.

Ankietowani mogli wybrać odpowiedzi spośród siedmiu wskazanych w ankiecie. Wśród wad zdalnego nauczania największym problemem jest duże zmęczenie z powodu nadmiernej ilości czasu spędzanego przed komputerem. Taką odpowiedź zaznaczyło 51% badanych. Wielu badanych zaznaczyło osłabienie relacji student–wykładowca (42,3%). To osłabienie relacji miało też duży wpływ na trudności w opanowaniu materiału podczas zdalnego nauczania, o czym wspomniało 31,5% ankietowanych. Kolejna wada, według studentów, ma związek z poprzednimi, bo jest to odczuwalna „samotność w kształceniu” (30,2%). Studenci zwrócili również uwagę na mniejszą ilość materiałów do nauki lub też większe trudności w ich zdobyciu (22,1%), a co się z tym wiąże, musieli poświęcić większą ilość czasu na przygotowanie się do zajęć (25,5%). Trochę mniejsza liczba respondentów zaznaczyła problem z dostępem do Internetu, komputera czy innych narzędzi pomocnych przy zdalnym studiowaniu (18,1%). Warto jednak zauważyć za Dominiką Grodner, że często problemy z nowymi technologiami wynikają z braku wystarczającej wiedzy, która jest potrzebna do obsługi najnowszych sprzętów i oprogramowania. Potrzebna jest więc ciągła edukacja w zakresie korzystania z nowoczesnych mediów, a nie powierzchowne konsumowanie popularnych treści informatycznych, które czasami prowadzą do ogólnego przeświadczenia o spadku jakości przekazu medialnego[Grodner 2020, s. 133].

5.4.2. Zalety zdalnego nauczania

Wykres 10. Zalety zdalnego nauczania.



Źródło: badania własne.

Oprócz wad w badaniach wskazano na pozytywne strony kształcenia na odległość. Studenci najbardziej doceniali aktywność w samodzielnym zdobywaniu i poszerzaniu wiedzy. W znacznym stopniu wzrastała też ich kreatywność. 35,9% respondentów

pozytywnie odbierała konieczność intensywniejszej pracy. Przedstawione cechy okazywały się istotne w codziennym życiu i mobilizowały do nowych inicjatyw naukowych (51%). Niewielki procent studentów twierdził, że metoda zdalna nie posiada zalet (17,9%). Niedoceniony był aspekt, że nie trzeba było wyjeżdżać z domu, aby być na zajęciach (0,6%), czy oszczędności czasu poświęcanego na dojazdy na uczelnię (0,6%).

5.5. Wpływ religii, wiary i Boga na studentów w okresie pandemii

W zakresie kulturowym przeprowadzonych badań znalazły się też pytania dotyczące religii i wiary. Zapytano studentów, czy religia w czasie COVID-19 odgrywa pozytywną rolę w życiu społecznym, „czy w trudnym czasie izolacji i braku odpowiednich kontaktów międzyludzkich wiara w Boga może być pomocna w rozwiązywaniu problemów życiowych?”, a także, czy idea istnienia Boga stanowi lub stanowiłaby zagrożenie dla wolności człowieka. Odpowiedzi na te pytania przedstawia poniższa tabela.

Tabela 3. Rola religii, wiary i Boga w okresie COVID-19.

	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Nie wiem/ nie mam zdania	Raczej nie	Zdecydowanie nie
Czy religia odgrywa pozytywną rolę w czasie COVID-19?	5,7%	10,8%	38,6%	23,4%	21,5%
Wiara w Boga może pomóc w rozwiązywaniu problemów	16,5%	15,8%	36,7%	8,8%	22,2%
Idea Boga stanowi zagrożenie dla wolności człowieka	9,5%	0,6%	45%	22,2%	22,7%

Źródło: badania własne.

Pytanie, czy religia w czasie COVID-19 odgrywa pozytywną rolę w życiu społecznym, przyniosło zaskakujące wyniki, ponieważ odpowiedzi były bardzo zróżnicowane. Wpływ pozytywny potwierdziło tylko 16,5% respondentów. Zdecydowana większość nie widziała pozytywnego wpływu religii w tym czasie albo nie ma na ten temat swojego zdania. Zdecydowanie na tak było tylko 5,7% respondentów. Ciekawe jest to, że aż 38,6% respondentów nie potrafiło odpowiedzieć na to pytanie, albo też nie miało swego zdania. Można wysnuć wniosek, że w społeczeństwie studenckim religia nie ma dużego znaczenia, nawet w tak trudnym czasie, jakim jest pandemia.

Podobnie zróżnicowane były odpowiedzi na pytanie: „Czy w trudnym czasie izolacji i braku odpowiednich kontaktów międzyludzkich wiara w Boga, może być

pomocna w rozwiązywaniu problemów życiowych?”. Tutaj głosy na „tak”, „nie” i „nie mam zdania” pojawiały się w zbliżonym natężeniu, jak w przypadku pytania poprzedniego. „Zdecydowanie tak” opowiedziało tylko 16,5% respondentów. Dość duża grupa badanych nie potrafiła odpowiedzieć lub nie miała swego zdania (36,7%).

Ostatnie pytanie dotyczyło tego, czy idea istnienia Boga stanowi lub stanowiłaby zagrożenie dla wolności człowieka. Wielu respondentów było przeciwnych takiemu założeniu (45% – „raczej nie” 22,2% i 22,8% „zdecydowanie nie”), natomiast tych, którzy nie posiadali swojego zdania lub też nie wiedzieli, jak odpowiedzieć, było również 45%. Wśród studentów tylko 10,1% twierdziło, że idea istnienia Boga stanowi zagrożenie dla wolności człowieka. Okazuje się, że większości studentów idea istnienia Boga nie zagraża wolności, z drugiej strony wcześniejsze odpowiedzi prezentują negatywne odniesienie do wiary i religii jako pomocy w rozwiązywaniu problemów w społeczeństwie.

6. Wnioski z badań

Podsumowując przedstawione badania warto podkreślić, że współczesna kultura zdaje się ograniczać ludzkie istnienie do „tu i teraz”. Oznacza to przyjęcie, że świat posiada tylko wymiar materialny oraz zamknięcie człowieka w tym jednym wymiarze [Szulakiewicz 2017, s. 96]. Taką rzeczywistość pokazał okres pandemii, który mobilizował tak studentów jak i wykładowców do poszukiwania alternatywnych metod nauczania i uczenia się [Czapliński 2020, s. 29].

Celem niniejszej refleksji było uzyskanie od studentów informacji na temat stosowanych metod nauczania i ich wpływu na jakość kształcenia w Kujawsko-Pomorskiej Szkole Wyższej w Bydgoszczy. Wiedza o środowisku akademickim uzyskana od grupy studentów pozwoli w przyszłości podejmować działania interwencyjne lub kompetentniej stawiać diagnozy w określonych sytuacjach [Pilch, Bauman 2001, s. 107]. Badania pokazały, że studenci odnaleźli się w nowej rzeczywistości zdalnego nauczania, które wskazało, że na uczelni należy być elastycznym i kreatywnym również przy zmianie modelu nauczania.

Studenci w większości odnieśli się pozytywnie do zdalnej metody kształcenia w okresie pandemii, choć pojawiły się też słowa krytyki i zanegowania jej wartości. Można przypuszczać, że kształcenie zdalne jest bliższe osobom, które studiują w cyklu niestacjonarnym. Studenci ci, w przeważającej części pracują i dlatego zdalne nauczanie mogło znacznie ułatwić im pogodzenie pracy z nauką. Z przedstawionych badań wynika, że blisko połowa uważa, że sytuacja pandemiczna nie powodowała ograniczenia przepływu swobodnej myśli na uczelni. Problemy takie mogły pojawiać się jedynie na początku pandemii. Również prawie połowa respondentów odpowiedziała twierdząco, że zdalne nauczanie wpłynęło pozytywnie na ich rozwój kultury. Studenci w przeważającej większości korzystali z materiałów przygotowanych przez wykładowców i pozyskanych z Internetu. Pokazuje to, iż wykładowcy byli zobligowani do przygotowania większej ilości materiałów dla słuchaczy. Nie

było jednak jednomyślności wśród odpowiadających co do najbardziej skutecznej formy zajęć na uczelni, bowiem formy e-learningu, forma stacjonarna, hybrydowa, wykłady online miały podobne wyniki.

W badaniach zauważono, iż przy zdalnym nauczaniu studenci korzystali najchętniej z laptopów oraz smartfonów. Z otrzymanych odpowiedzi wynika, że ponad połowa ankietowanych miała najwięcej kłopotów z połączeniem internetowym. Sygnalizowano również trudności w skupieniu się podczas nauki i zajęć. Studenci w większości pozytywnie opiniowali relacje z wykładowcami. Podobnie było w przypadku relacji z koleżankami i kolegami ze studiów. Jest to optymistyczne, biorąc pod uwagę izolację, jaką wniosła pandemia. Ponad połowa respondentów stwierdziła, że zdalne nauczanie przyniosło również korzyści. Najbardziej podkreślane były: formacja do samodzielności w pozyskiwaniu i poszerzaniu wiedzy, wzrost kreatywności czy mobilizowanie się do intensywniejszej pracy. W badaniach poproszono również studentów o wskazanie wad. Do nich głównie zaliczano problem dużego zmęczenia z powodu nadmiernej ilości czasu spędzanego przed komputerem lub osłabienie relacji student–wykładowca, podkreślano też odczuwalną „samotność w kształceniu”, mniejszą ilość materiałów do nauki lub też większe trudności w ich zdobyciu. Generalnie rzecz ujmując, metoda zdalnego nauczania jest widziana pozytywnie jako element uzupełniający tradycyjną formę kształcenia. Wydaje się, że stanie się ona alternatywą w kształceniu, niosącą większą elastyczność w sposobie organizowania procesu nauczania.

Badania pokazały zróżnicowanie w religijności respondentów, którzy w większości nie uważali, że religia w czasie COVID-19 odgrywa pozytywną rolę w życiu. Podobnie twierdzili w przypadku wiary w Boga i tego, że może ona być pomocna w rozwiązywaniu problemów życiowych. Inaczej natomiast odnieśli się do idei istnienia Boga i tego, że nie przeszkadza On i nie zagraża wolności. Przy tych odpowiedziach zastanawia fakt, że duży procent osób nie ma swojego zdania. Wydaje się, że w takiej sytuacji należałoby odpowiednio motywować studentów do myślenia, przeżywania i zachowania niosącego świadomość religijną. Odnosi się ona do ludzkiego „samokierowania czy samoregulacji ku etyczno-religijnym normom powinności, które rozciągają się na: samoobserwację (*self-monitoring*), samoocenę (*self-evaluation*), samowzmocnienie (*self-reinforcement*) [Grom 2011, s. 33].

Bibliografia

- Czaplński P., et al. (2020) *Raport Edukacja. Między pandemią COVID-19 a edukacją przyszłości*, Kraków: Fundacja GAP.
- Delors J. (1997), *Nell'educazione un tesoro. Rapporto della Commissione Internazionale sull'educazione per il XXI secolo*, Roma: Armando Editore.
- Duszyński J. (2020), et al. *Zrozumieć COVID-19. Opracowanie zespołu ds. COVID-19 przy Prezesie Polskiej Akademii Nauk PAN 2020*, https://informacje.pan.pl/images/2020/opracowanie-covid19-14-09-2020/ZrozumiecCovid19_opracowanie_PAN.pdf. [5.05.2021].

- Genovesi G. (1992), *Storia dell'educazione. Sinossi delle idee e dei costumi educativi e scolastici dall'antichità ai nostri giorni*, Ferrara.
- Grodner D. (2020), *Internet wyzwaniem dla człowieczeństwa*, [w:] Lewandowska-Tarasiuk E., Łaszczuk J., Śliwerski B. (red.), *Pedagogika serca. Wychowanie emocjonalne w XXI wieku*, Warszawa: Difin.
- Grom B. (2011), *Psychologia wychowania religijnego*, Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Komisja Europejska (2002), Dyrektoriat Generalny ds. Edukacji i Kultury, *Edukacja w Europie: różne systemy kształcenia i szkolenia – wspólne cele do 2010 roku*, przeł. Kolanowska E. (2002), *Biuro Urzędowych Publikacji Wspólnot Europejskich*, Luksemburg.
- Litak S. (2009), *Historia wychowania. Do Wielkiej Rewolucji Francuskiej*, Kraków: WAM.
- Ministerstwo Edukacji Narodowej (2020), *Kształcenie zdalne na uczelniach*, 2020, <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/ksztalcenie-zdalne-na-uczelniach>, [20.05.2021].
- Pilch T., Bauman T. (2001), *Zasady badań pedagogicznych. Strategie ilościowe i jakościowe*, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
- Prelezo J. M., Lanfranchi R. (1992), *Educazione e pedagogia nei solchi della storia*, vol. II; Turyn: SEI.
- Szulakiewicz M. (2017), *Naznaczeni tymczasowością. Wprowadzenie do teorii istnienia*, Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Werning R., Lutje-Klose B. (2009), *Pedagogika trudności w uczniu*, przeł. Wojdak-Piątkowska M., Gdańsk: GWP.

STUDENTS OF THE KUJAWSKO-POMORSKIE HIGH SCHOOL IN BYDGOSZCZ AT THE TIME OF THE SARS-COV-2 PANDEMIC

Summary: The COVID-19 pandemic taking place between 2020 and 2022 has become an unexpected public health issue in Poland and around the world. There were pandemic restrictions introducing at least remote teaching in schools and universities. The remote teaching method was not a novelty, but on the scale it was used it was a big call prompting serious reflection on university education. This study is an analysis of research carried out among students at the Kujawsko-Pomorska Higher School in Bydgoszcz. The conclusions of the study concern the problems encountered during the learning process, the benefits, advantages and disadvantages and the methods of education. Problems of appropriate cultural development during a pandemic, relations between students and lecturers, or preparing lecturers for a different teaching model are presented. The message of the study refers to the positive sides, but also shows the shortcomings of the current education system at universities, which prompts a discussion about education in the perspective of „today”, „tomorrow” and „the day after tomorrow”.

Key words: pandemic, COVID-19, university, distance learning, education of the future.